

Janez XXIII., je pokazal optimističen odnos do »posebne in osebne poklicanosti v politični skupnosti«. Poleg tega je koncil v Pastoralni konstituciji o Cerkvi v sedanjem svetu (*Gaudium et spes*) ponovno poudaril, da morajo kristjani dajati »viden zgled predanosti čutu za dolžnost in služenje za pospeševanje skupnega dobrega« (GS 75).

Na podlagi prenovljenega razumevanja sveta, ki je bilo izraženo v GS in utemeljeno s spoznanji Pija XII. in Janeza XXIII. o človekovem dostojanstvu, je *Dignitatis Humanae* (DH) naredil pomemben korak naprej, saj je podprl versko svobodo, temeljno načelo demokracije, ki presega zgolj strpnost.

Osrednji del filozofije Janeza Pavla II. je ideja, da Cerkev sicer ne evangelizira demokracije kot take, vendar goreče oznanja evangelij, ki neločljivo vključuje skrb za človekove pravice. Kot je papež sam izjavil, ko je izražal stališče Cerkve: »Nisem evangelizator demokracije; sem evangelizator evangelija. K evangelizskemu sporočilu seveda sodijo vsi problemi človekovih pravic; in če demokracija pomeni človekove pravice, sodi tudi k sporočilu Cerkve.«

V zvezi z državno demokracijo je Benedikt XVI. prepoznal možne konflikte med demokratičnim relativizmom in absolutnimi etičnimi standardi Cerkve. Kritizira dovzetnost sodobne demokracije za etični relativizem, ki lahko spodkopava moralne absolutnosti in priznavanje resnice v moralnih zadevah. Če povzamemo, trdi, da mora prava demokracija sprejeti neke vrste etični absolutizem, in predlaga, da demokracija za učinkovito delovanje inherentno potrebuje temelj resnice in etične gotovosti.

Empatija in solidarnost

Papež Frančišek se odločno zavzema za demokracijo ter vključujoče in participativno upravljanje, da bi zaščitil najranljivejše v družbi. V govoru v Atenah leta 2021, zibelki demokracije, je izpostavil svetovno zaskrbljenost zaradi erozije demokratičnih vrednot in pozval k prehodu od »strankarstva k sodelovanju« za okrepitev demokratičnega udejstvovanja. V novoletnem nagovoru diplomatskemu zboru leta 2023 je poudaril, da »v mnogih delih sveta slabi demokracija in širina svobode«. Pozval je k vztrajnemu prizadevanju in potrpežljivosti

v demokratičnih procesih, pri čemer je zapletenost demokracije postavil v kontrast preprostosti in privlačnosti avtoritarnosti in populizma. Frančišek si demokracijo predstavlja kot zdravilo proti avtoritarizmu in sredstvo za boj proti individualizmu in brezbriznosti ter poudarja, »da je demokracija lahko odgovor na sirene avtoritarizma ter da je individualizem in brezbriznost mogoče premagati s skrbjo za druge, za uboge in za stvarstvo«. Njegov pristop ne poudarja le aktivne udeležbe, temveč se zavzema tudi za model sočutnega upravljanja, ki daje prednost empatiji in solidarnosti ter izziva družbenopolitični status quo, da bi se bolje spoprijel z revščino in trpljenjem po celem svetu. ◀

Literatura in viri

- 2. vatikanski cerkveni zbor (1965): *Gaudium et spes*. Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu.
- Langan, Mark (2018): *Neo-Colonialism and the Poverty of 'Development' in Africa*. London: Palgrave Macmillan Cham.
- Papež Frančišek (2021): *Govor ob obisku v Atenah*. Pridobljeno 23. 5. 2024 s spletne strani: <https://www.vaticannews.va/sl/papez/news/2021-12/papez-v-atenah-srecanje-z-oblstmi-govor-demokracija.html>.
- Papež Frančišek (2023): *Govor diplomatskemu svetu*. Rim, 9. 1. 2023. Pridobljeno 23. 5. 2024 s spletne strani: <https://www.vaticannews.va/sl/papez/news/2023-01/sveti-oce-diplomatskemu-zboru-spregovoril-o-miru-v-resnici-prav.html>.
- Papež Janez XXIII. (1963): *Pacem in terris*. Enciklika.
- Papež Pij XII. (1944): *Benignitas et humanitas*. Božično radijsko sporočilo, 24. 12. 1944.

Vrednote demokracije in vzgoja izobraževanja

■ **Simona Kustec**, prof. dr., je redna profesorica političnih znanosti na *Fakulteti za management na Univerzi na Primorskem*. Bila je ministrica za izobraževanje, znanost in šport (2020–2022) ter predsedujoča Svetu EU za izobraževanje, raziskovanje, mladino in šport (2021).

Kaj nam o znanju kot vrednoti pove neka družba, kjer so po njenih lastnih merilih ocenjevanja učenci nadpovprečno uspešni, po zunanjih lestvicah ocenjevanja pa ne več? Kaj nam sporoča o sistemu, ki spremlja uspešnost učečih se, ne pa tudi učiteljev? Kaj o tem, da za običajno kvalificirano delo išče visoko izobražene ljudi in te za njihovo delo plačuje enako visoko kot najnižje kvalificirane zaposlene brez izobrazbe? Rdečo nit navedenih vprašanj je možno najti v odgovorih na vprašanja o tem, kakšna vrednota je v neki družbi znanje, kdo, zakaj, v kakšni obliki jih potrebuje. V luči izpostavljenega bomo v tem prispevku osrednje zanimanje namenili pogledom na razvijanje vrednot s posebnim poudarkom na razumevanju demokratičnih vrednot v vzgoji (za) izobraževanja skozi čas in raznolike družbene okoliščine: na katere vsebine se nanašajo vodilne vrednote, za koga in na kakšen način (naj) veljajo.

Glavne ugotovitve bodo pokazale, da se dojemanje vrednot skozi čas ne spreminja toliko, kot se spreminja forma njihovega 'zapisa', ki je hkrati tudi odsev vsakokratnih razmer ter dojemanja vloge znanja, vzgoje in izobraževanja (VIZ) v družbah. V času prvih civilizacij, temelječih na znanju, so bile vrednote pojmovane kot vrline in niso potrebovale posebnih pisnih dogovorov o njih, ker so bile del splošne družbene (za)vesti. Danes, v času svetovnih povojnih informacijskih in komunikacijskih valov inovacij, se stremlji k temu, da se vrednote čim bolj jasno in natančno opredelijo in zamejijo s pravno zapisano formo, poznano pod izrazom človekove pravice. Glede na opisano tudi različne skupine oz. nosilci vrednot demokracije za vzgojo izobraževanja skozi čas pri svojem delovanju prevzemajo različno vrednotno težo in pomembnost v družbi.

Kaj sestavlja vrednote demokracije?

Demokracijo po znanstvenih, strokovnih, pa tudi splošnocivilizacijskih razumevanjih v prvi vrsti utemeljujejo prav posamezne vrednote in na njihovih podlagah zgrajeni vrednotni sistemi, s tem pa tudi sistemi etike in morale tega, kaj je prav in kaj narobe, kaj se sme in česa ne v iskanju nadaljnje rasti ter napredka, ki bo prinašal boljše življenje vsem in ne zgolj izbranim skupinam ter ne na račun slabšanja že obstoječega položaja kogar koli.

V tako opisanih okoliščinah se v zgodovini človeške civilizacije razvija in deluje t. i. demokratična kultura neke skupnosti, naroda, države in njenih posameznih podsystemov, med katerimi pomembno mesto zavzema prav sistem VIZ.

Danes so vrednote demokracije najpogostejše opredeljene s pravnimi načeli človekovih pravic in zajemajo naslednje osrednje vsebine pravic (Kustec in Zajc, 2023): varovanje življenja, spoštovanje zakonov in zaščita pred kakršnimi koli poskusi zlorab (s prav posebnim poudarkom na zlorabah države in njenih institucij), zagotavljanje pogojev za svobodo, odprtost, enake priložnosti za vse, udeležba v zadevah javnega odločanja, na čelu z volitvami in drugimi oblikami javnega združevanja.

Opisane vrednote temeljijo na nizu splošnih civilizacijskih etičnih načel, ki so jih kot pogoje za 'harmonično' (Konfucij) in 'dobro' (Aristotel) življenje prepoznavali že staroveški misleci ter jih poimenovali kot vrline spoštovanja, človeškega dostojanstva, dobrohotnosti in prijaznosti, iskrenosti, zanesljivosti, zvestobe, poštenja, poguma, tolerance, solidarnosti oz. velikodušnosti, širokogrudnosti in ne nazadnje tudi odgovornosti oz. (samo)nadzora, zmernosti in preudarnosti.

Sorodno opisanim prvim filozofskim etičnim podlagam, na katerih so se tisočletja kasneje oblikovale vsebine človekovih pravic, velik pečat v zgodovini posamezne skupnosti dajejo tudi verstva s svojimi temeljnimi načeli. V našem okolju pri tem zanesljivo osrednje mesto zavzema dekalog oz. deset Božjih zapovedi kot niz pravil oz. verskega 'moralnega kompasa', po katerem lahko ljudje živimo v 'sožitju', če s svojimi dejanji negujemo vrednote oz. vrline spoštovanja in vzdržnosti do sebe in drugih (Sveto pismo, 2024). Z aktualnimi (pravnimi) besedami mednarodnih organizacij, med njimi posebej Združenih na-

rodov ter Unesca na področju VIZ, bi obe osrednji verski vrline a) 'spoštovanja' in b) 'vzdržnosti' lahko v današnjih dokumentih našli v poimenovanju a) 'pravic' in b) 'dolžnosti' (sicer mnogo redkeje; op. avt.).

Vrednote demokracije v primeru vzgoje in izobraževanja

Sorodno, kot je bilo že prikazano v prejšnjem poglavju, se tudi sistem vrednot in z njimi povezanih etičnih, moralnih ter širših kulturnih vzorcev na področju VIZ skozi čas pojavlja ter razvija z roko v roki s pojavom in vsebinami splošnih civilizacijskih vrednot. Pravzaprav je to dejstvo eno najbolj samoumevnih, saj prav sistemi VIZ predstavljajo stebre splošne podobne družbe in njenih vrednotnih prioritet kot tudi podlago za nadaljnji civilizacijski razvoj, ko je ta oprt na znanju.

V stari Grčiji, civilizaciji, ki jo je vodilo prav znanje, so tako za vodilne vrednote oz. vrline na polju VIZ poleg osvojitve splošnega intelektualnega znanja veljale tudi krepitev odličnosti moralnega znača-

Foto: Nataša Pezdur

ja, telesne pripravljenosti in državljskih vrlin. Cilj izobraževanja je bil v učencih razviti intelektualno radovednost, odprtost in ljubezen do modrosti (philosophia), in to skozi njihovo samodisciplino in moralno integriteto, iskanje resnice s poglobljenim učenjem, raziskovanjem, kritičnim mišljenjem ter argumentirano razpravo. Starogrška vzgoja je poudarjala zlasti pomen etičnih in državljskih vrlin pravičnosti, poguma in državljanstva. Učence so učili vrednot demokracije, državljske odgovornosti in sodelovanja v političnem življenju polisa ter jih tako pripravljali na izpolnjevanje vloge aktivnih in angažiranih državljanov.

Že v obdobju začetnih, na intelektu oprtih civilizacij starega veka je veljalo – čeprav za izbrane skupine – da VIZ predstavlja obraz etosa družbe. Aristotel je npr. za učitelje dejal, da so zaradi svojega dela vredni največjih časti, saj učencem ne podajajo zgolj znanja, temveč tudi vzgojo kreposti in moralnega značaja: »Starši so učencem 'zgolj' dali življenje, učitelji pa jim s svojim delom omogočajo 'dobro življenje'« (Aristotel, 2016). Ker poučevanje torej od učitelja zahteva mnogo več kot le posredovanje znanja, od učencev pa se pričakuje, da bodo učiteljem za to znanje z razlogom hvaležni in si bodo prizadevali za vzgojo na učenju utemeljenih vrlin, kot so pogum, zmernost in pravičnost, so učitelji del vrhovnih avtoritet in časti vrednega družbenega razreda (prav tam).

V današnjem času so načela in vrednote VIZ za razliko od nekdanjih nepisanih filozofskih v prvi vrsti utemeljene na pravnih zapisih v ustavah, zakonih ter tudi mednarodnih dokumentih. Pri tem je seveda osrednja po vzoru OZN Splošna deklaracija o človekovih pravicah (1948) ter za VIZ prilagojena Deklaracija o otrokovih pravicah (1959), v kateri sta izobraževanje in vzgoja prepoznana kot posebna 'pravica otrok' (ne več kot 'vrlina'), s tem pa postaneta 'odgovornost države' (prav tam). Omenjeni dokument predstavlja tudi podlago za vse kasnejše temeljne vrednote Unescovega dela ter usmeritev držav na področju izobraževanja, ki VIZ razumejo kot temeljno človekovo pravico, ki se odvija v »različnih socialno-ekonomskih, okoljskih, političnih, kulturnih in verskih

kontekstih«. Zaradi navedenega to človekovo pravico v procesu vzgoje in usvajanja znanja vodijo vrednote dostopnosti, enakosti in enakopravnosti, solidarnosti ter raznolikosti, ki bodo učeče »pripravili za svobodne in odgovorne državljane v demokratičnih procesih odločanja in jim omogočili, da delujejo kot močni nosilci zdravih sprememb v svojem življenju, v šolah, družinah in lokalnih skupnostih« (Unesco, 2024).

Za razliko od nekdanjega časa so v tako predstavljeni današnji podobi znanja učenci videni kot 'nosilci' družbenega razvoja že zgolj zato, ker se učijo; prav to dejstvo je že vrednota sama zase. Hkrati pa je, nasprotno od starogrškega dojemanja vloge in vrednot učiteljev, ena od nedavno izvedenih znanstvenih študij pokazala, da »imajo pridni učitelji (op. avt.) nekatere najpomembnejše vrline, kot so komunikacija, poštenost, odgovornost, potrpežljivost, skrb, humor, zanimanje in predanost«, kar vse učitelje današnjega časa dela krepostne in dober zgled učencem (Tripathy in Panda, 2022). Ko opisanemu pogledu na učitelje pridamo še nize številnih nacionalnih in mednarodnih regulatornih smernic in pravil, kako naj se zagotavlja avtoriteta učiteljev in učiteljskega poklica, ki je bila nekoč samoumevno družbeno, moralno, etično in vrednotno dejstvo, se nam poleg običajnih spoznanj o spremembah skozi zgodovino sama od sebe odpirajo tudi vprašanja o posledicah, ki jih s seboj nosijo razlike med nepisanimi, dogovornimi moralnimi normami v neki družbi oz. vrednotami kot t. i. 'vrlinami' ter med pravno zapisanimi ter s tem zamejenimi pravili vrednot kot 'človekovih pravic'.

Kam gredo vrednote in demokracija?

VIZ sta bila nekoč (posebej v času nekdanje atenske demokracije) pojmovana kot vrednota sama po sebi. Ta vrednota je bila obraz splošnih družbenih vrlin časa, učitelji kot njeni nosilci so bili med najvišje spoštovanimi člani družbe, učenci pa stebri prihodnjega družbenega razvoja. Opisani odnos do vzgoje (in) izobraževanja se na načelni ravni dojemanja ni bistveno

spremenil, so se pa opazno spremenili pogoji za delovanje in tudi razumevanje poslanstva VIZ. Ta ni več zgolj odraz moralnih standardov ter vrlin in tudi obveznosti učencev ter častitljive avtoritete učiteljev, ampak je v prvi vrsti postal pravno predpisana pravica učencev in obveznost države oz. učiteljev kot izvajalcev izobraževalnega sistema.

Opisano spoznanje ne sporoča zgolj zdajnjega od naukov tega prispevka, po katerem se ne samo vloge, ampak tudi vzgojne vrednote izobraževanja v odnosu učenec – učitelj med slednjim kot prenašalcem znanja in učencem kot osvajalcem prenese-nega znanja bistveno razlikujejo; sporoča tudi, da je prav dojemanje opisanega odnosa v širši družbi odraz dojemanja vloge znanja ter izobraževanja kot neprecenljive človeške vrline ali pa (zgolj) kot pripadajoče pravice.

Vrednote kot civilizacijske vrline nekega okolja so tudi v odnosu do njenega sistema VIZ ter njegovih nosilcev odraz vrednot demokracije celotne družbe, pa tudi obratno – tisto, kar postaja vrednota družbe, se bo odrazilo v sistemu VIZ, in tisto, kar je vrednota sistema VIZ, se odraža v podobi družbe. Če so bile s tem nekoč povezane vrline, na čelu s spoštovanjem, odrekanjem, moralo, demokracijo in krepitvijo državljanstva, so to danes pravno varovane pravice do dostopnosti, svobode, enakosti v različnosti, toleranci do učečih se in odgovornosti države oz. v njenem imenu učiteljev. Kot da vse navedeno pojasnjuje naše vse pogostejše občutke o relativizaciji vrednosti znanja kot pravne pravice in ne več vrednote družbe sedanjega časa. Kot da se prav zaradi takšnega odnosa spreminja tudi pogled na vsebine ter nosilce vrednot in dojemanje poslanstva demokracije. ◀

Literatura in viri

- Aristotel (2016): *Nikomahova etika*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kustec, Simona; Zajc, Drago (2023): *Politike človekovih pravic*. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- *Sveto pismo: jeruzalemska izdaja* (2024). Ljubljana: Družina, Slovenska škofovska konferenca.
- Tripathy, Mitashree; Panda, Saptasindhu (2022): Determining the Characteristics of a Virtuous Teacher: Impact of Selected Virtues in Practice. *Journal of Engineering Education Transformations*, 35 (3), str. 11–20.
- Unesco (2024): *Values and Principles*. *Unesco Chair for Global Health and Education*. Pridobljeno 10. 5. 2024 s spletne strani: <https://unescochair-ghe.org/the-unesco-chair-ghe/values-and-principles/>.